

Slovenski Pravniki.

Leto XXXIII.

V Ljubljani, 15. aprila 1917.

Št. 1.—4.

Avstrijsko carinstvo in ideja „Srednje Evrope“.

Spisal dr. Vladimir Knaflič.

I.

Machiavelli (Michelangelu):

Da sem jaz slab politik? . . . Slab politik!
Zares se mi je že primerilo, da sem se motil
in kar je še huje, da sem imel prav, pa da
drugim nisem mogel dati zaupanja v svoje
ideje. V opravičenje pa bi mogel navesti, da
ni znanosti, ki bi v večji meri temeljila na
domnevah, nego je politična znanost; da ni zna-
nosti, koje proračuni bi bili bolj v nevarnosti,
da jih prekriža nepričakovan dogodek, da, naj-
lahnejši vetrič. Glej: Če bi sigurnost pogleda,
trdnost v uresničenju in pravilnost v dispoziciji
zadostovale, da si priboriš uspeh, bi Cezar
Borgia brez dvoma bil ustanovil italijansko
državo in zagotovil našo bododročnost . . .

(Gobineau, La Renaissance).

Ni slučaj, da polaga Gobineau te besede v usta prvemu teore-
tiku moderne državne vede, velikemu Machiavelliju, ki je ravno tako
ustanovitelj politične znanosti, kakor imajo druge znanosti svoje

Literatura:

Friedrich Naumann — Mitteleuropa.

Dr. Karl Renner — Österreichs Erneuerung, I, II, III.

Prof. Dr. Julius Wolf — Ein deutsch-österreich.-ungar. Zollverband.

*Eug. von Philippovich — Ein Wirtschafts- und Zollverband zwischen
Deutschland und Österr.-Ungarn.*

Dr. Franz Haushalter — Deutsch-österreichische Zolleinigung.

*Karl Diehl — Zur Frage eines Zollbündnisses zwischen Deutschland
und Österreich-Ungarn.*

*J. Jastrow — Die Mitteleuropäische Zollannäherung und die Meist-
begünstigung.*

Za obnovo
Univerzitetne biblioteke

v Ljubljani

podaril *Duško Pravič*

»ustanovitelje«, — mislece, ki so prej ali slej prvi zastavili vprašanje in našli nanje odgovor z metodo in glede onega, kar tvori jedro njihovega predmeta. Besede, ki mu jih polaga v usta, so, kakor da jih je govoril Faust.

Vsako znanstveno vprašanje je vprašanje po golem dejstvu. Jeli Srednja Evropa golo dejstvo?

»Srednja Evropa« je ideja ali bolje, je značnica mnogih idej. Te vse skupaj niso nič več, pa tudi nič manj, nego misel, da se morata Avstro-ogrška monarhija in Nemčija zblížati gospodarsko. Ali samo gospodarsko? Tu gredo misli že daleč narazen, kajti cela vrsta politikov se ogreva za dalekosežno zblížanje preko samogospodarskega. Tako n. pr. govori in piše Julius Wolf, ki je že mnogo let pred vojno vodil društvo »Avstrijsko - nemško (srednjeevropsko) gospodarsko zvezo«, za pravcato carinsko zvezo, drugi so za carinsko zajednico (Zollverein; angleška in francoska terminologija sta si ta terminus prisvojili in govorita o »Zollverein«); v. Philippovich zahteva carinsko zvezo, drugi so zopet za carinsko »zblížanje«, Friedrich Naumann pa, glavni ali vsaj najbolj znani tvorec srednjeevropskega združenja — in vsekakor z nemške strani najuniverzalnejši med vsemi, ki so si prisvojili to idejo — se nikakor ne zadovoljuje samo s carinstvom, nego stremi k celoti in hoče obdati svojo jedinstveno »Srednjo Evropo« s solid-

Dr. Hermann Schuhmacher — Meistbegünstigung und Zollunterscheidung.

Dr. Alfred Gürtler — Österr.-Ungarn ein Schema für Mitteleuropa. — Unsere Handelsbilanz 1909—1913 in systematischer Warengruppierung.

— Österr.-Ung. und des deutschen Reiches Anteil am Welthandel.

Friedrich Naumann — Bulgarien und Mitteleuropa.

J. Jastrow — Handelspolitik (Textbücher, I).

Dr. H. Sieveking — Auswärtige Handelspolitik.

Dr. Rudolf Sieghart — Zolltrennung und Zolleinheit. Geschichte der Zwischenzolllinie zw. Österr.-u. Ungarn.

passim: Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 1911/12; Handbuch der Politik 1913.

Beležke iz novin in revij:

Süddeutsche Monatshefte, Jahrbuch f. Nationalökonomie u. Statistik; Dorn Volkswirtsch. Zeitschrift; Berl. Tageblatt, Frankfurter Zeitg.; Narodni Listy; Neue freie Presse; Slovenski Narod.

nim in zlasti trajnim »strelskim jarkom«, ki naj bi, nov limes romanus, i v miru branil domovino na iztok in zapad. Obdano od tega jarka naj živi v bodoči evropski deželi sredine ljudstvo, ki govori sicer poleg nemščine še nekaj drugih dopuščenih jezikov, a čuti z jednim srcem, misli z jedno glavo in zadostuje gospodarski avtarkično sebi samemu. »Naj nas le sovražijo, da se nas le boje«.

Velika večina idejnih »Srednjeevropejcev« je Naumannove konfesije. Dissidentov, ki se pečajo le z gospodarsko, zlasti carinsko zvezo, je nekaj. Socialni demokrati, ki vidijo kakor Renner istotako v trajni zvezi Avstrije z Nemčijo garancijo velike, bogate in srečne evropske sredine, se ogrevajo za velikopotezno skupno prometno politiko, za zgrajenje kanalov med velikimi skupnimi rekami, za dopolnjenje železniškega omrežja, za medsebojne dalekosežne carinske olajšave s tendenco k svetovni carinski svobodi, — zlasti se torej socialni demokrati ogrevajo za takšno obširno Srednjo Evropo brez »jarka«. Renner se precej približuje Naumannu, četudi izhaja od druge ideje in se zato ostro obrača proti vsenemštvu, ki vidi v Naumannu svojega ideologa. Vsenemštvo pozablja pri tem, da Naumann ni Grossdeutscher v zmislu 1848, prej Alldeutscher v zmislu avstrijsko-nemškega radikalizma, gotovo državnemški patriot-imperialist, kateremu je naša država samo sredstvo za njegov smoter, »Veliko Nemčijo«.

Naumann omenja v svoji »Mitteleuropa« glede nas Nemce, češ, da se mi pač ne borimo niti za bodočnost nemške rase niti države, nego jedino le za Avstrijo in zase —, da nas torej treba zato upreči pred njegov voz, ker imamo baš sedaj podobne interese obrambe in obstanka. Naumannov pomislek izvira pač manj iz srca ali čuta pravičnosti, temveč iz taktičnih pomislekov, torej iz političnega razuma.

Za nas je vprašanje ipso facto drugačno, nego za Naumanna, ki je iz Nemčije. Naj — naravno — merimo vprašanje tudi po merilu svetovne vojne, torej po svetovnem merilu, je izhodišče drugo za Naumanna in drugo za nas. On je Nemec, mi pa smo I. Avstrijci

in 2. Slovenci. Za nas je torej poleg vprašanja, je li Srednja Evropa potrebna, še vprašanje, kdo naj tvori Srednjo Evropo? Ne glede na to imamo izbiro med SE Naumannovo (avtarkična dežela sredine, obdana z jarkom), med SE Rennerjevo (skoraj avtarkičen stvor izredno demokratičnih, izredno umno upravljanih, vseskozi reformnih industrijskih držav, ki skupno gospodarita, proizvajata, trgujeta, kupujeta, se branita in izpopolnjujeta) ter med nekaterimi manjšimi koncepti, neglede na vse to... — si mislimo morda tudi lahko sami, kakšna naj bi bila ta bodoča zgradba, s posebnim ozirom na tisti kotic, ki bo odkazan nam. Ni nam vsejedno, ali smo bližje gorki peči ali pa mrzlim stopnjicam, kjer vleče.

Najbolje bo, če si zastavimo vprašanje tako-le: Kako si mislimo svoje življenje po vojni?

Če pregledujem avstrijsko in nemško novinarstvo z vsemi oficialnimi izjavami vred in se zlasti zanimam za ono vsenemško smer, ki se je tako navdušeno priglasila k Naumannu, vendar ne najdem nikjer več njegove ideje o strelskem jarku. Nasprotno! Vsi odklanjajo z največjim ogorčenjem sklepe pariške konference in drugih gospodarsko-političnih konferenc entente in se izrekajo pri tem za obnovo mednarodnih (boljši terminus: meddržavnih) stikov v najširšem pomenu besede. Zlasti se izrekajo vsi za brzo obnovitev mednarodnih, meddržavnih trgovinskih zvez. Da, namen vojne je celo, da si priborimo »svobodno morje«, »svobodni trg«, »odprta vrata«, torej že sami načeloma zavračamo vojno po vojni ali celo strelski jarek v bodoči mirni dobi. Naš in še bolj vojni smoter Nemčije je svobodni trgovski razvoj v stiku s celim svetom. Vsa izvajanja o tej točki se krijejo. Saj je pa tudi vsem jasno, da moramo po vojni graditi in popravljati ter postati zopet ljudje, ki smatrajo kulturo na vsej zemeljski obli za skupen zaklad, ki zaupajo drug drugemu v dobri veri in občujejo med seboj na tej podlagi.

Za novo dograjeno mirovno gospodarstvo je seveda mero-dajno trajanje vojne, njen izid, mirovni pogoji. To je še vse v bodočnosti. Toda toliko se že kažejo obrisi bodočega gospodarstva, da moramo predvsem zopet vzpostaviti meddržavno svetovno trgovino. Za Nemčijo in Avstrijo je to življenska potreba že radi popravila naše trgovske in plačilne bilance, ki mora v zopetni svetovni trgovini povzdigniti našo valuto na zlato veljavo. Mislim zato, da je trgovski namen entente — ali pa tudi Naumanna in njegovih pri-

stašev —, da bi se nadaljevala vojna po vojni, ničev tisti hip, ko se izkaže, da ostanejo države nerazrušene, nerazdeljene, torej ko se izkaže, da v tej vojni ni drugih političnih premagancev razven Anglije, koje pomorski monopol je zlomljen, ki se pa zato ujedini v Greater Britain. Tisti hip se vsi nameravani kitajski zidovi zrušijo v nič pred silo na novo dopuščenega svetovnega prometa samega. Gotovo je, da bodo po vojni vsi narodi potrebovali drug drugega in da ne bo odveč fizična ali moralna sila nikogar izmed nas. Pričeli bomo z delom vsak pri sebi, a našli se bomo na neki srednji črti, ker bomo tekom bodočega razvoja navezani drug na drugega in vsi na mednarodno menjavo blaga za blago. Mednarodna menjava bo po vojni zopet oživela, četudi morda še le po prehodni dobi, in bo zahtevala od nas vseh, od vsakega posamnega naroda, največjih naporov. Poklicani so industrijalci, producenti, država; pri nas Slovencih pred vsem in najbolj za druge, potem pa trgovsko in obrtno šolstvo in tehnična izobrazba. Geslo bo: Kdor prej pride, prej melje, in pa: Slabi s pota pred močnim.

Vprašanje izida svetovne vojne je, v kateri smeri se bo gibala ta mednarodna menjava blaga in kedaj se je bomo udeležili, t. j. ali bo prehodna doba iz vojnega v mirovno gospodarstvo dolga ali kratka. Poleg tega bo pa tudi odvisno od nas samih, ne le od duha, ki bo vladal v narodu, od moči, ki nas bodo regenerirale, marveč tudi v veliki meri od smeri in vodstva države.

To vodstvo ima polno nalogo, ki jih diktira nova doba stari državnici tvorbi.

Gotovo je pa to: Avstrija je 30. junija 1916. imela 36.027·8 milijonov kron državnega dolga in potrebuje za ta dolg letno 1478 mil. kron obresti (brez »ogrskega bloka« v kapitalu in obrestih). Za kritje takšne orjaške svote, ki še znatno narašča, treba novih državnih dohodkov. In gotovo je tudi to: Po vojni morajo naši narodi dobiti najprej hrane zase (mesa, žita) in sirovin za produciranje ter to vse uvažati, ker ne producirajo doma dovolj, in za to morajo izvažati polovične in cele produkte, t. j. si pridobimo trg, da pride plačilna bilanca v ravnotežje.

Vprašanje o bodočem gospodarstvu je torej dvojno: Organizacija dela v narodu, v državi sami, recimo torej notranje gospodarstvo; in zunanje gospodarstvo, t. j. gospodarsko razmerje države napram drugim državam, vprašanje politike uvoza in izvoza, torej carinske politike.

Od tod zanimanje za bodoče carinstvo države, za novo carinsko ureditev. Pomislimo samo, kakšna bi bila v mirni dobi ta ureditev v l. 1917., v »trgovsko-političnem kometnem letu«, v katerem bi bile potekle vse trgovinske pogodbe, ki jih je vojna prekinila s silo, in da bo treba urediti celi kompleks vprašanj v tem zmislu, da bomo imeli vključno ogromnih vojnih dolgov vsi dovolj jela in zaslužka.

Oglejmo si meddržavno trgovinsko politiko do vojne. Anglija je po padcu kontinentalnega zapore in po Trafalgarju zagospodovala svetovnim morjem in zajedno izprevidela, da prihaja nova doba. Prehod od merkantilizma v liberalizem je zvezan s slavnim imenom Adama Smitha. Zgodovinskega pomena je borba Anticornlawleague proti žitni carini, dokler je Peel ne odpravi 1846. Gladstone odpravi vse druge tarife l. 1860 in Anglija, industrijalna država par excellence, postane in ostane do sedanje vojne glavni predstavnik carinsko svobodne trgovine. Balfour in Chamberlain sta se v zadnji dobi jela truditi za prohibition ali vsaj protection, za nov zaščitni tarif z odlikujočo carino (— Vorzugszoll) za zaveznike ali dominions. To misel je pri Angležih uresničila via facti svetovna vojna. Anglija je danes jednota gospodarsko med seboj zvezanih dežel, ki prepregajo vso zemeljsko oblo in tvorijo na zunaj carinsko jednote. Če tudi še ne poznamo natančnejšega ustroja te jednote, moramo vendar ž njim računati. Joe Chamberlain je zmagal, ker je za Anglijo hotel to, kar je delal že ves svet: Visoko zaščitno carino, ki jo spremlja narodni šovinizem. Angleški majhni kmet, čegar žita samo industrijalna carina ne ščiti, — s tem le ni izgubil; načelo, da ostani žitni trg vključno visokemu zaščitništvu odprt svobodni svetovni trgovini, celo koristi majhnemu kmetu. Ogromno naraščajoče prebivalstvo je navezano na uvoz žita, ki je vsled dolgega prekmorskega transporta dražje, kmet proda svoje blago z lahkoto za ugodno ceno in se ob zvišani sprejemljivosti trga intenzivno peča z živinorejo, torej z ono stroko kmetijstva, kjer ima majhni kmet nepoporečno prednost pred veleobratom.

Francija je s kratko izjemo pod Napoleonom III. od Colberta do današnjih dni visokozaščitniška. Za Rusijo je zaščitna carina za industrijo življenska potreba, ker jej jo sicer tuja industrija uduši, Amerika je tako ogromno tržišče, da si je hoče ameriška industrija vsekakor ohraniti z visoko zaščito.

Nemčija se je obdala z visokim zaščitnim zidom kmalu po 1870. Ne majhni kmet, nego polabski veleposestnik se je zbal tuje tekme, odtod visoka nemška žitna carina, in težka industrija porenska in saška je izpočetka potrebovala zaščite pred tujo konkurenco v pravem pomenu besede, kesneje pa za dumping, to je za ono trgovanje, ko dovoljuje zaščita industriji, da ima monopol nad celim domačim trgom, kateremu diktira visoke cene, da tem lažje konkurira izven države z nizkimi cenami proti tujim industrijam. Zato so n. pr. Angleži kupovali pred vojno nemške in avstrijske izdelke železne industrije (polfabrikate) ceneje, in sicer za celih 25 do 30% ceneje, nego smo jih kupovali mi sami! S tem načinom visokega protekcionizma pa se je nemški težki industriji posrečilo ogrožati angleško industrijo, ki ni imela carinske zaščite, doma v Angliji sami in v Kanadi (do kanadskega odlikovanja), v Avstraliji in Kini, da celo domače industrije v Rusiji, Franciji, Avstriji in Italiji vkljub tamošnji zaščiti.

Svobodno trgovino z Nemčijo je zlasti želela Avstrija po 1870. Že takrat se je pričelo v Avstriji rešno nacionalistično nemško gibanje za SE; znani sociolog Schäffle in drugi so v tej dobi zagovarjali program, ki danes nikakor ni nov, ni niti iznajdba velikih duhov, niti diktat železne dobe, marveč produkt državnopolitične smeri, pričete od Brucka že 1848. Bismarcku pa ni bilo do takšne zveze, ki bi šla preko »ideala«. Prej mora pruska industrija postati mogočnejša in nacionalnejša. Potem še le pride na tej podlagi njena internacionalna, svetovna sila. Ogrski veleposestniki so takrat izgubili svoj izvoz v Nemčijo. Zato je 1878 izdala Avstrija visok zaščitni tarif, ko so se ogrski veleposestniki zvezali z našo mlado industrijo, ki je postala pod to zaščito tako krepka, da smo se ž njo nahajali pred vojno sredi brzega prehoda iz agrarne države v industrijalno. Razmerje med Nemčijo in Avstrijo je pred vojno bilo gospodarski v znamenju Caprivijevih »srednjeevropskih« trgovinskih pogodb. V decembru 1891 je Caprivi sklenil trgovske pogodbe z Avstro-Ogrsko, Italijo, Belgijo in Švico. V njih je znižal žitno carino

od 5 Mk na 3.50 Mk za q. Po ostri carinski borbi 1894 je sklenil pogodbo tudi z Rusijo, ki je postala deležna istega znižanega tarifa. Nemčiji je namreč del domače žitne produkcije (pšenice) jel prihajati premajhen. Vkljub temu je pa z ozirom na visoki import, ki je začel ogrožati polabske veleposestnike, Nemčija 1902. zvišala žitno carino in sicer je nastavila minimalni tarif 5.50 Mk za pšenico, 5 za rž in oves, 4 za ječmen. Na to so zvišale svoje postavke tudi druge države in s polno paro so zavozile evropske države v visoko ščitenje vsega. V Angliji je stališče svobodne trgovine postajalo od dne do dne težavnejše, dokler ni mednarodne trgovinske napetosti, ki je spremljala politično, pretrgala vojna. Visoka zaščita nam je prinesla draginjo. Žito je bilo drago, industrija je izvrševala dumping. Zaslužila sta ogrski in češki veleposestnik, zaslužili so rudniki, plavži in velike banke. Majhni kmet, ki mu lastna žitna produkcija ne zadošča in ki mora poleg nedostajajočega žita kupovati gnojila in industrijske izdelke, je pod to visoko zaščito trpel. Nemški alpski kmet istotako, kakor majhni češki, poljski in jugoslovanski poljedelec in obrtnik. Sredi prehoda iz agrarne v industrijalno državo smo se ustavili v polovičarstvu, pričeli smo »oskrbovati« majhno obrt in rokodelstvo, a baš visoko zaščitništvo je s svojo draginjo povzročilo, da se naš majhni kmet in obrtnik nista mogla industrijalizirati, preiti k intenzivnejšemu obratu s pomočjo strojev, v strokovni, združni in občinski organizaciji.

Toda visoka zaščita ni bila škodljiva sama ob sebi, nego zato, ker je prekoračila svoje meje in se s tem izpremenila iz dobrega v zlo. Doba 1890—1914 je doba imperializma. Velike države se branijo z zaščitništvom pred industrijami drugih držav, same se pa skušajo kolikor možno razširiti, bolje, razširiti svoj trg. V Angliji se zavzema Chamberlain za protectionism, v Avstraliji Hughes, v Ameriki Taft in Wilson, istotako Rusija, Francija, Italija, Nemčija. Tem nasprotstvom sekundira avstrijsko - rusko nasprotje radi Balkana. Veliko trgovsko nasprotje držav, obdanih s carinskim oklepom in vojaškim orožjem, jame motiti svetovni mir. Vedno bolj dele nasprotja države v dva tabora, ki se končno 1914 udarita in potegneŕta ves svet s seboj v vrtinec.

Baš tega vzroka, kako in zakaj sta nastali dve veliki evropski bojni zvezi, naša pod vodstvom Nemčije in nasprotna pod vodstvom Anglije, ne smemo nikdar pozabiti. Kajti dokler ostanemo vsi v smeri

pretiranega (neupravičenega) visokega ščitenja, — tudi po vojni — dokler se nahajamo v borbi in iščemo zaveznikov, tako dolgo ostane ta dva tabora trajna in trajno sovražna. Sila je zvarila nas in one in če nadaljujemo vojno po vojni, bo ta vojna ustvarila dve trajni skupini, SE, kakor je ta zveza danes, in Entento z Ameriko, kakršna je ta skupina danes (v principu). Potem moramo podrediti gospodarstvo, industrije in carinstvo posamnih držav temu naddržavnemu smotru velike zveze. Če imamo vojno po vojni, nehamo biti Avstrijci, Nemci itd., ampak postanemo Srednjeevropejci od Hamburga do Bagdada, nasprotniki pa obsegajo ves ostali svet, ki se tako razdeli na dve bojni polobli.

Poglejmo sklepe pariške gospodarske konference Entente, ki je te sklepe na poznejših konferencah popolnila. Ti sklepi so:

1. **Pravila za dobo vojne.** Zavezniki prepovedujejo vsem svojim državljanom trgovati s prebivalstvom sovražnih držav, z državljani teh držav, naj bodo kjerkoli, in s posamnimi družbami in podjetji, podvrženimi sovražnemu vplivu. Zavezniki zabranjajo blagu, prihajajočemu iz sovražnih držav, dostop preko mej in bodo izpopolnili ukrepe proti preskrbi sovražnika z živili s tem, da zenočijo sezname zabranjenega blaga.

2. **Prehodna pravila za novo ureditev.** Ker je vojna uničila vse sklenjene trgovske pogodbe med zaveznimi in sovražnimi silami, so se zavezniki sporazumeli, da odrečejo sovražniku klavzulo carinske ugodnosti za celo vrsto let v naprej, da si pa zagotovijo za vso to dobo nadomestna tržišča v vsaki možni izmeri in istotako drug za drugega izrabljanje svojih prirodnih pomožnih virov. Zavezniki sklenejo nadalje, da določijo dobo, v kateri bo trgovina s sedanjim sovražnikom podvržena posebnim določbam in prepovedujejo končno, da bi katerikoli državljan sovražne države izvrševal na njihovem ozemlju kakšno industrijo, ki bi služila oboženi brambi države.

3. **Trajna pravila za bodočo mirovno dobo.** Zavezniki poskrbe takoj, da bo ukrenjeno vse, da se oproste vsake odvisnosti od sovražnih držav. Kolikor gre za sirovine in izdelke, potrebne za normalni razvoj njihovega gospodarstva, se bodo trudili povečati produkcijo svojih dežel in ukreniti vse, kar bo olajšalo medsebojno menjavo svojih izdelkov, zajedno pa se poslužili vseh carinskih in drugih sredstev, da se ubranijo vsiljivosti sovražnika.

Končno bodo pripravili skupen sistem izenočene zakonodaje na patente, tvorniške znake, brambo slovstvene in umetniške lastnine itd.«

To je ista vojna po vojni, isti strelski jarek, kakor si ga je z naše strani mislil Naumann in za njim toliko drugih, ki urejajo svoje gospodarstvo brez ozira nanj in le iz političnih programov.

Toda uvodoma smo izrazili svoje prepričanje, da pokoplje mirovna pogodba takšno pogubno vojno po vojni, zasuje strelske jarke in poruši nameravani kitajski zid. Za svetovno človeštvo ni večje nesreče, nego takšno polovičarstvo. Ali trajaj vojna, dokler podleže jeden ali pa se po vojni tabora razpustita in si uredijo vsi udeleženci svoje razmere vsak zase v medsebojnem svobodnem in v z a j e m - n e m razvoju. Tertium non datur ali pa se spoprimejo iznova za nekaj let. Tega si pa ne želimo. Radi bi živeli in gospodarili v miru, torej brez onega velikega imperializma, marveč v ravnotežju. Ohranitev tega novega svetovnega ravnotežja bo po našem mnenju značnica svetovne politike po vojni. Na mesto pokojnega evropskega koncerta stopi svetovni koncert.

II.

Povrnimo se k svoji širši domovini.

Ko odložimo orožje, bo naša prva skrb, da si preskrbimo svoj »vsakdanji kruh« brzo in brez nepotrebnih omejitev. Potreba bo imperativna, torej nam ne bo preostalo nič drugega, nego uvažati živila; dovolj draga bodo že radi dolgega prekomorskega transporta, zato bi pač ne bilo misliti, da si jih bomo še sami podražili, ko zopet zgradimo svoje meje svobodnemu uvozu žita, tem manj, ker ne bo mogla domača produkcija najbrže nikdar več pokriti potrebe z lastnim produktom in ker bo cena tega domačega produkta dovolj visoka, da je še dražji tuj uvoz ne bo mogel potiskati. Sicer pa po vojni ni prvo vprašanje, koliko naj zaslužijo ogrski, nemški in češki veleposestniki, nego kako se izboljšaj način življenja široki masi, ki jo tvorimo vsi srednji sloji s trgovci vred, obrtniki, svobodni poklici, vsi uradniki, kmetje in delavci, torej 86% avstrijskega prebivalstva. Če hoče Avstrija zopet ozeleneti, mora njena gospodarska politika po vojni postati demokratična, in sicer zavestno. To vkljub temu, da si moramo v kritje ogromnega državnega dolga najti novih državnih dohodkov. Samo novi davki tu nikakor ne bodo zadoščali, niti direktni, niti indirektni, ki zmanjšujejo standard of life, nego tu

treba premembe v sistemu. Značnica je: Industrijalizacija države. Predpogoj zanjo: Prehrana mase, torej cenen kruh. Žitno carino je odpravila vojna. Naj se nam ne povrne nikdar več! Če bi se nam pa že povrnila zaradi Ogrske, mora to zlo biti čim najmanjše.

Ko je masa sita, je zmožna kupovati razven hrane še druge predmete, potrebščine bodisi vsakdanje, bodisi nedeljske. Čim manj skupnega dohodka porabimo za golo hrano, tem večji del dohodka preostane za nakupovanje drugega blaga. Avtrijska masa mora zopet postati kupovalka ali: »naši industriji se mora zopet odpreti notranji trg«. Čim se to zgodi, in zopetna uvedba žitne carine to ali prepreči, ali vsaj zelo zadrži, — si naša industrija zopet opomore. — Da si naj le opomore, temu menda ne oporeka nikdo. Toda ne več kot zaveznica agrarstva (ki ni istovetno s kmetijstvom!) in zato ne več z dumpingom na naš rovaš, nego le toliko ščitena proti tuji konkurenci, kolikor je te zaščite potrebna in vredna. Baš pri ureditvi carinstva se morajo odgovorni politiki zavedati ogromnega pomena v z g o j n e z a š č i t e.

Gotovo je, da moramo po vojni uvažati samo za prežvljenje svojih mas ogromne množine živil, ki nas bodo i brez carine stale milijardne svote. Saj pomeni vojna rapidno padanje svetovne tonaže, torej počasnejši in dražji prekomorski promet; isto velja vsled velike obrabe za itak že prej zelo dragi železniški transport. Poleg tega nas pa čakajo še drugi ogromni izdatki. Graditi treba železnice in ladje, popraviti vse, kar je obrabljenega, nadomestiti dosedanje izgubo. Ni je rodbine, ki ne bi čakala na to, da se po vojni založi na novo s takšnim ali drugim blagom od volnene nogavice, rute in čevlja do najfinejšega predmeta. Vse industrije, železna, tekstilna, lesna, popirna, kemična itd., itd. bodo požirale ogromne množine sirovin, kojih večji del bomo uvažali. Pred vojno smo izdali za uvoz teh sirovin do 800 mil. kron, po vojni morda $1\frac{1}{2}$ do 2 milijardi plus cno podraženje, ki nastane, ker ne bo mo kupovali samo mi, nego vsi vojujoči, t. j. skoraj ves svet. Čakajo nas torej izdatki za ogromni državni dolg, za hrano, za sirovine. Ti izdatki so že tako veliki in tako občutni za sleherni posamezni osebo, da bi vsaka, zlasti pa visoka carina na žito in pa pretirano visoka, ne vzgojna carina na nekatere industrijske predmete (ki jih kupuje masa) bila brezvesten poizkus naprtiti nam šibo božjo, ki nam jo je prinesla vojna, za celo doglo vrsto let in vreči naš standard of life nazaj morda na dobo tridesetletne vojne.

Kaj pa naj odtehta one velike trostroke izdatke, ki nas čakajo, za davke, vsakdanji kruh in sirovine?

Dvignjenje gospodarstva, torej racionalna produkcija. Poljedelstvo se mora industrijalizirati, gospodariti treba racionalno in s stroji; isto velja za rokodelstvo, ki mora v svoji stari obliki izginiti; in industrija mora postati velika ter si pridobiti odjemalce, t. j. prodajni trg.

Prodajni trg avstrijske industrije? To je predvsem notranji trg, ki mora postati boljši kupovalec, zlasti, če ga oprostimo žitne carine. Toda notranji trg veliki industriji ne zadostuje, če ni tako ogromen, kakor ameriški; mora si pridobiti zunanjega in sicer tam, kjer mu je najbolj priročen, kjer je najmanj nevarnosti izgube, tudi geografsko najbližji. To je pa za nas Balkan.

Predno se bavimo ž njim, si oglejmo avstrijsko trgovsko bilanco.¹⁾ Trgovska bilanca države je račun državne trgovine; je statistično ugotovljenje, koliko blaga je šlo vsako leto iz države in v njo in koliko je narodno gospodarstvo države izdalo in prejelo za kupljene, oziroma prodane predmete. Našo trgovsko bilanco od 1891 do 1908 kaže naslednja tabela (v milijardah mark):

V letih :	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908
Uvoz v Avstrijo	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,28	1,39	1,4	1,4	1,4	1,5	1,6	1,7	1,8	1,99	2,13	2,04
Izvoz iz nje	1,3	1,2	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,37	1,6	1,7	1,6	1,6	1,8	1,8	1,9	2,92	2,09	2,0
Torej aktivna (+) oz. pasiv. (-) bilanca	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-

Ta tabela kaže, da je bila naša trgovska bilanca 1891—1906 (izvzemši samo leto 1898.) vseskozi aktivna, da smo torej v teh letih izvozili za več blaga, nego ga uvozili, da smo torej izdali za v inozemstvu kupljeno blago n. pr. 1900. eno milijardo in 400 milijonov mark (statistika je nemška), a v istem letu dobili od inozemstva za prodano mu svoje blago za eno milijardo in sedemsto milijonov mark, torej da smo to leto »zaslužili« 300 milijonov mark. Naša plačilna

1). Za leto 1912 sem poročal o njej v „Vedi“.

bilanca, denarna valuta in državni ter industrijski kredit sta se za toliko izboljšala in bila ugodna. Leta 1907. pa smo naenkrat pasivni za 400 milijonov kron.

Nadaljujmo dobo 1909. do 1913. (v tisočih kron):

	1909	1910	1911	1912	1913	1909—1913
A. Po sirovinah in izdelkih.						
Sirovine in odpadki	— 728.925	— 712.036	— 1.013.484	— 1.044.894	— 1.077.754	
polovični izdelki	— 29.035	— 40.967	— 23.735	— 63.645	+ 28.892	
celi izdelki	+ 330.507	+ 318.857	+ 249.812	+ 285.597	+ 411.958	
blago brez novcev in dragih kovin	— 427.463	— 434.246	— 787.407	— 822.942	— 636.904	— 3.108.962
novci in drage kovine	— 108.769	+ 37.829	+ 91.501	+ 158.593	+ 71.659	
blago vključno novce in drage kovine	— 536.232	— 396.417	— 695.906	— 664.349	— 565.245	— 2.858.149
B. Po produkcijskih razredih.						
Izdelki kmetijstva, gozdarstva in ribarstva	— 622.384	— 607.069	— 885.436	— 827.347	— 847.891	
Izdel. rudarstva in plavžev	— 192.373	— 191.057	— 234.201	— 348.468	— 369.758	
Izdelki industrij	+ 387.294	+ 303.880	+ 332.230	+ 397.873	+ 580.745	
Izdelki brez novcev in dragih kovin	— 427.463	— 434.246	— 787.407	— 822.942	— 636.904	— 3.108.962
novci in drage kovine	— 108.769	+ 37.829	+ 91.501	+ 158.593	+ 71.659	
izdelki sploh	— 536.232	— 396.417	— 695.906	— 664.349	— 565.245	— 2.858.149

Od leta 1909. dalje smo vsako leto pasivni za pol milijarde kron; za toliko smo v inozemstvu kupili več blaga, nego ga prodali v inozemstvo. Samoobsebi še to ni nič hudega, če bi uvoz pomenil rast industrije, saj sta tudi Anglija in Nemčija pasivni, merkantilistična Rusija je aktivna. Toda hudo je, da je v tisti dobi, ko kupujemo za toliko več v inozemstvu, nego prodamo, p a d e l i n p a d a skupna svota našega izvoza industrijalnih izdelkov. Natančnejši pogled na zgorajšnjo tabelo nam pove, kaj kupujemo in kaj prodajamo. Pasivni smo v sirovinah, ki jih uvažamo za ogromne svote. Mleko, mast, kavo, južno sadje, žito, olja, semena, vegetabilna vlakna, barvila, druge sirovine za tkanje, premog, rude, zemlje in druge mineralije; polfabrikati so zmerno pasivni, izmed celih fabrikatov povzročajo aktivnost sladkor, pivo, tekstilne industrije, konfekcija, les, usnje, mineralna olja, steklarstvo, lončarstvo in kovinasto blago, izvzemši železo; v železarstvu smo tudi pri celih fabrikatih pasivni, zlasti pa pri strojih, vozilih, instrumentih, potem v izdelkih iz dragih kovin, v knjigarstvu in tiskarstvu. Vidimo torej, katera industrija že ima zunanji trg in katera nima niti celega notranjega. — Večino teh predmetov bomo po vojni rabili sami in zajedno hoteli pridobiti zunanji in notranji trg. Naša trgovska bilanca bi sicer imela 4 do 5 milijard pasiv, kar se ne sme zgoditi, ne da bi si naša industrija opomogla.

Tu pomaga samo jedno, in ponovimo: Masa ljudstva mora dobiti dela in jela in industrija se mora razviti in dobiti tržišče, da plača ogromni uvoz sirovin z ogromnim izvozom polovičnih in celih fabrikatov in da si pridobi tudi takšne stroke, kjer je doslej hodila za industrijami drugih, bolj razvitih narodov, starejših industrijalnih držav. Naša mlada industrija rabi zraka.

Če bi bilo namesto vojne nastopilo — oj utopije! — splošno pomirjenje narodov, in če bi se modernizirala državna uprava, kaj bi bil razvoj avstrijske industrije? Z odpravo ali vsaj znižanjem carine na poljedelske produkte — baš pred vojno se je pričelo širiti nasprotje proti žitni carini v meščanstvu — bi se potrojila skupna moč notranjega trga in bi se znižale tudi cene za polfabrikate (težka železna industrija), katerih zaščitna carina bi bila postala zmernejša. Nemški in avstrijski celi in polovični fabrikati pa bi si zajedno ostali (ne postali) največji konkurentje na Balkanu, v Rusiji in Mali Aziji.

Po vojni razvoj ne bo mnogo drugačen, deloma bo še pospešen. Notranjega trga ni, zato se mora še le ustvariti s cenenimi živili, industrija pa si mora priboriti notranji in zunanji trg in takorekoč obrniti dumping: Prodati doma za zmerno ceno, zato pa uživati toliko zaščito proti močnejšemu konkurentu, da si proti njemu monopolizira notranji trg in zajedno lahko konkurira na zunanjem. Tista industrija, ki je potrebna zaščite, jo mora dobiti, za polrazvito industrijo se pa carina zniža, a obdrži v tisti meri, kakor je potrebna. In kaj je zunanji trg za Avstrijo? Zopet in zopet: Balkan, Turčija, Mala Azija . . ., morda še kdo drugi.

Kdo neki?

Povrniti se moramo k svojemu prvotnemu pomisleku: Ali se naj nadaljuje po vojni »vojna v miru«? Videli smo, da se vsi borimo v svojih oficialno izraženih vojnih ciljih za »odprta vrata« in da se zgražamo nad sklepi pariške gospodarske konference. Preskočimo torej prehodno dobo, ko se prične restavracija po vojni in ko se bo vršila počasi, dokler se nekega dne ne zavemo, da nas je nova doba morda le naučila ekonomično misliti, intenzivno delati in izrabljati vsako mrvicico časa, blaga in sile ter porabljati vsako priliko. Takrat bomo videli, da smo se razvili že preko one stopinje, na kateri smo bili pred vojno. Takrat smo pa že tudi v sredi nove tekme, ki se bo vršila v znamenju večje ali manjše vrednosti in cene blaga, torej cene sirovin, proizvodjanja, transporta in vmesne trgovine. Ali bomo takrat vsi skupaj svobodno trgovali, brez carine, ali bomo zopet sredi velikih novih vojaških priprav, entent ali zvez? Prvo ni verjetno radi zaščitniškega duha časa, saj v sredi med zaščitniki sami ne moremo biti svobodnjaki, četudi je to zaščitništvo s to vojno prekoračilo svoj vrhunec in se bliža k novi zmernejši obliki. Nova vojna pa tudi ni verjetna, če pokaže sedanja, da ni premagancev

Zato ne preostaja nič drugega, nego v novem delu nova tekma vseh, iskanje novih trgov brez državnopolitičnega ozadja. »Odprta vrata in svobodna pot« pomenita torej za Nemčijo, ki se je doslej morala boriti na svetovnem trgu, da svobodno pristopi na ta trg — za nas pa pomenita, da bo končno odkazan Balkan nam samim.

Dobro je zopet nekoliko statistike.

V letih	Nemški del celot. uvoza v Avstrijo	Nemški del celot. avstrijsk. izvoza	V letih	Delež Avstrije na izvozu iz Nemčije	Delež Avstrije na uvozu v Nemčijo
1899	37·2 0/0	52·8 0/0	1899	12·6 0/0	10·7 0/0
1900	37·5 „	52·3 „	1900	12·2 „	10·5 „
1901	38·4 „	51·9 „	1901	12·5 „	10·5 „
1902	37·9 „	51·7 „	1902	12·4 „	11·1 „
1903	37·2 „	51·2 „	1903	12·1 „	10·1 „
1904	37·4 „	49·7 „	1904	11·1 „	10·6 „
1905	37·5 „	49·7 „	1905	10·6 „	10·1 „
1906	38·7 „	47·6 „	1906	10·1 „	10·2 „
1907	39·2 „	47·9 „	1907	9·3 „	10·5 „
1908	41·4 „	46·4 „	1908	9·8 „	11·5 „
1909	38·9 „	45·1 „	1909	8·8 „	11·6 „
1910	40·5 „	43·9 „	1910	8·5 „	11·0 „
1911	39·6 „	43·3 „	1911	7·6 „	11·3 „
1912	39·6 „	44·4 „	1912	7·8 „	11·6 „
1913	40·1 „	43·9 „	1913	7·7 „	11·9 „
	Ta del počasi raste	Ta del precejbrzo pada		Pada.	Stalno.

Iz te tabele sklepa Gürtler, da je Nemčija naš najvažnejši nakupni vir in zajedno naš najvažnejši trg, da je nemški trg za nas na izjemnem stališču, da pa naša trgovina ne zavzema v nemški zunanji trgovini tistega izjemnega mesta, kakor ga zavzema nemška v naši. Toda ne smemo prezreti mesta, kaj smo uvažali in izvažali v Nemčijo in iz nje. Pred vsem je od 1899. do 1913. nemški uvoz v Avstrijo zrastel od 37 na 40% celega našega uvoza, naš izvoz v Nemčijo pa padel od 52 na 43% celega našega uvoza. Narobe pa je naš uvoz od 1899. do 1913. padel od 12 na 7% celega nemškega uvoza in naš uvoz iz Nemčije tvori konstantno 10% nemškega izvoza. To ne pomeni več, da ima nemška trgovina napram naši

»izjemno« stališče, to pomeni, da ona duši našo industrijo. Njen rastoči uvoz k nam so polfabrikati in oni celi fabrikati, kjer je naša industrija še le v povojih. To je industrija strojev, vozil, instrumentov, tiskarstva, itd. itd., izkratka, visoko kvalificiranih izdelkov; razen tega kupujemo v Nemčiji nekatere sirovine, kakor barvila, premog, rudo in... nekaj agrarnih predmetov, kakor rž. Mi pa dajemo Nemčiji tekstilne predmete, nekatere steklarske in lončarske ter minimalne postavke agrarnih sirovin, ki jih kupujemo potem od Nemčije nazaj, predelane v pol- in cele izdelke. Baš ta tabela, ki kaže Gürtlerju važnost naših medsebojnih stikov, kaže nam vzrok, zakaj so ti stiki za nas važni: Naši industriji gre za biti ali ne biti spričo dušeče premoči nemške industrije, ki nam vkljub zaščiti jemlje domači trg, zlasti zavažno vejo celih fabrikatov (strojno industrijo), dočim naši polfabrikati (težka železna industrija) ne rabijo več tako visoke zaščite, kakor doslej.

Vzemimo še druga dejstva. V 52 ozemljih, kamor smo uvažali Nemci in Avstrijci, je nemški uvoz v 45 presegel avstrijskega in v osmih je avstrijski presegel nemškega.

Iz teh tabel razvidi Gürtler: 1.) Od leta do leta raste Nemčija kot liferant, 2.) od leta do leta pa kot kupec; Avstrija raste pa le od leta do leta kot kupec. Ali tudi kot liferant? Ne! Nemčija torej prodaja in kupuje vedno več, Avstrija kupuje in plačuje vedno več, ne da bi prodajala in zaslužila le podobno v isti meri. Primera za ras je torej neugodna ravno za to, ker je nemški del našega uvoza in izvoza tako velik, naš del nemškega uvoza in izvoza pa tako majhen. Ali z drugimi besedami: Nemčija je velika sita industrijska država, ki išče zunanjih trgov povsod in sili na naš notranji trg, ki postaja njen zunanji trg; Avstrija pa, za katero je življenska naloga po vojni, da si notranji trg brezpogojno ohrani in še dobi zunanjega, če se hoče izdatneje in brže industrijalizirati, ima svojega največjega nasprotnika v Nemčiji kot gospodarskem tekmeču.

Tem jasnejša nam postane ta trditev, če si ogledamo naš in nemški uvoz in izvoz na Balkan in iz njega.

1.

Celega uvoza v države v rubr. I. odpade v odstotkih:

V letih	na Nemčijo				na Avstrijo			
	1900	1905	1910	1913	1900	1905	1910	1913
v Bolgarijo	12·1	17·2	19·3	20·5	27·2	27·0	26·8	23·8
v Grčijo (brez Krete)	9·4	9·8	8·7	9·1	11·6	13·8	12·1	17·—
v Črno goro	0·25	0·2	16·2	17·4	11·3	9·5	8·9	7·8
v Rumunijo	25·7	27·1	33·7	34·1	31·9	28·5	23·9	22·7
v Srbijo	27·7 (izjema redno 15)	11·2	41·3	26·—	1·2	0·5	1·0	?
v Turčijo (evr. in azijsko)	1·6	4·2	9·2	12·8	19·7	20·8	18·9	17·5
na Kreto	5·4	6·8	7·2	?	13·1	12·8	17·9	?

Splošna slika: Nemški uvoz na Balkan raste, naš pada, in sicer precej brzo in stalno.

2.

Celega izvoza iz navedenih držav odpade v odstotkih:

V letih	na Avstrijo				na Nemčijo			
	1900	1905	1910	1913	1900	1905	1910	1913
iz Bolgarije	10·8	7·9	11·1	24·8	10·6	12·8	0·5	10·3
iz Grške	9·8	9·0	10·5	11·3	8·0	9·7	8·1	11·4
iz Črne gore	—	—	—	—	—	68·5	—	—

V letih	na Nemčijo				na Avstrijo			
	1900	1905	1910	1913	1900	1905	1910	1913
iz Rumunije	6·9	7·6	3·9	?	15·8	9·0	6·1	?
iz Srbije	5·9	2·9	22·2	24·8	85·1	90·2	18·2	28·5
Iz Turčije (cele)	2·1	6·3	5·9	?	9·0	10·9	10·0	?
iz Krete	6·0	—	6·7	—	14·1	14·0	14·5	—

Kaj nam pravi ta tabela?

Mi kupujemo na Balkanu več nego Nemčija in uvažamo tja manj nego ona. Razven tega pa še: Nemški izvoz na Balkan raste, naš pada.

Kako se strinjata ti dejstvi z nalogami, ki nas čakajo po vojni?

Ali velja vojni smoter »odprtih vrat« in »svobodnih cest« po vojni za to, da si opomoremo, ali da propademo?

Nečesa ne smemo pozabiti, kadar sledimo n. pr. zanosnim, vabljivim izvajanjem Rennerja o povzdigu naše industrije: Ali velja ta lepa perspektiva o novem »utemeljiteljstvu« (Gründerzeitalter), o novem povzdigu našega gospodarstva, samo za nas? Ali ne velja za vse države in ali geslo »Slabi s pota pred močnim« ni zelo neugodno za Avstrijo baš zato, ker je Nemčija naš jedini močni sosed, ki mu hočejo priznati gospodarske koncesije iz političnega prijateljstva in zavezništva?

Četudi v drugačnem zmislu, nego Gürtler, moramo vzklikniti tudi mi: Pri presojanju ideje Srednje Evrope in bodoče ureditve razmerja med Nemčijo in našo monarhijo moramo zelo razlikovati, kakšno je gospodarsko razmerje med obema državama med seboj in kakšno je njuno razmerje napram tretjim državam, sedaj morda sovražnim ali pa nevtralnim. Ta poslednja razlika pa izgine po vojni in to pozabljamo le preradi. Iz tega presojanja nam preostaneta dve načeli:

1.) Veliki del avstrijske industrije celih in polovičnih izdelkov nujno potrebuje uspešne zaščite proti nadmočni nemški industriji. (N. pr. Papirna, kemična, knjižna industrija; velik del tekstilne, bombažna; velik del mizarske; sirovo železo, česano vlakno (Kammgarn); šivalni stroji, dinamo- in elektromotorji ter stroji in strojni deli sploh; degtova barvila, svilena industrija, železo v drogih, zvež; večji del steklarstva, izvzemši jabolško industrijo; volнено klobučarstvo, konfekcija itd. id.).

2. Avstrijska industrija celih fabrikatov potrebuje zaščite proti vsaki konkurenci na Balkanu, zlasti pa proti nemški, ki nas izpodriva na tem za nas najvažnejšem trgu. Takšna uspešna zaščita obstoji v tranzitu.

Iz povedanega izhaja bodoče lice našega carinstva:

1. Zaščitno carinstvo za veliko večino celih in polovičnih izdelkov, znižana carina izključno le za ono industrijo, ki je pod prohibicijo izvrševala dumping, ki torej visoke prohibicije ne potrebuje;

2. Visok tranzit za blago, ki gre preko našega ozemlja na Balkan (zlasti ob izboljšanju in cenejših prometnih zvezah!).

3. Svoboden — ali, če zmaga Ogrska, vsaj zelo nizko obdačen uvoz sirovin in živil iz inozemstva k nam.

Poslednja točka se izpopolnjuje s prvimi tremi: Življenjska potreba za nas je zasiguranje balkanskega trga in zajedno uvoz sirovin, ravnotežje bilance, torej kupovanje sirovin in zanje izvažanje izgotovljenih izdelkov na najbližji trg, na katerem moramo imeti kolikor moči monopolno stališče.

III.

Nemčija je od nekdanj urejala iz političnih razlogov svoje gospodarstvo po tem, kakor je bilo njeno razmerje napram Avstriji. Od 1834. do 1866. sta bili obe državi združeni v carinski zajednici (Zollverein), ki je bila vseskozi prikrojena na svobodno trgovino. Nasprotje proti Avstriji je dajalo smer pruski politiki dobe 1850. in 1860. Ko se po 1870. ni posrečila pogodba z Avstrijo, so se Nemci 1879. obdali z visoko zaščitno carino. Caprivijeve pogodbe, prva med njimi z Avstrijo v decembru 1891., so pa zopet osvobodile Nemčijo iz osamljenosti in jej dale v roke sredstva za njen velikanski

razvoj v zadnjih 25. letih. Pred 70. ali 60. leti bi avstrijsko - nemška Srednja Evropa bila lahka naloga, ker bi se ta kompleks, — takrat še jednako ali sorodno razvit, — mogel obdati z zaščitnim zidom in bi se v tem ščitenem ozemlju bile našle sirovine za celo takratno produkcijo. Seveda bi najbrže ne bila postala Prusija voditeljica takšne takratne Srednje Evrope, z a t o in samo z a t o pa takrat tudi Srednja Evropa ni nastala. Odtlej se je vse radikalno izpremenilo. Naj se tudi uresniči ideja Naumannova, naj se tudi združijo v ta »srednjeevropski« kompleks poleg Nemčije in Avstrije še Balkan, Turčija, Švica, Danska, Skandinavija in Holandska s kolonijami, vendar ne more biti resno govora o tem, da ima ta kompleks a v t a r k i j o. Avtarkija pomeni nekaj dobrega le za vojno dobo, t. j. možnost, najti vse sirovine doma za vso produkcijo, biti torej osvobojen vseh ozirov na nevtralce. Toda takšna avtarkija zahteva poprej zelo velike industrije, ki prenaša temeljite premembe in se prilagodi drugačnim produkcijskim razmeram. Dokaz: sedanja vojna. Za mirovno dobo pač ne moremo misliti na takšno avtarkijo, saj so U. S. Amerika, Rusija in Anglija živi dokazi, da avtarkija, četudi je m o ž n a, n i d o b r a in da nikakor ne pomeni svobodnih cest in odprtih vrat, nego kitajske zidove proti celemu svetu. Ožje trgovsko-politično zблиžanje osrednjih sil je danes možno le na temelju svobodnega trgovanja. Statistika nemške trgovine pa dokazuje, da je Nemčija navezana na svetovni trg, a mi na njem nimamo mesta velesile, smo tembolj navezani le na del tega trga, na naš sosednji jugoiztok. In da na svobodno trgovino za sedaj ni misliti, smo videli prej.

Zaščitništvo v oni pretirani rabi, kakor so ga države prakticirale pred vojno, tira v vojno in povzroča draginjo v mirovni dobi, torej je škodljivo. Trgovinska svoboda, ki dovoljuje tekmovanje brez zaščite, uničuje slabejšega, torej nas. Slabejši se mora izogibati takšni svobodi, ki ga uničuje. Tudi delavec je bil svoboden, pa ga je podjetnik v dobi 1848—1890 izkoriščal, dokler mu ni pomogla socialna politika. Naloga je torej, da se najde takšna vrsta »socialne politike« za trgovino, za državni uvoz in izvoz. Ne svobodne trgovine, ne zaščite, kaj torej?

Pri premišljevanju o Srednji Evropi morajo v naprej biti izključeni takšni razlogi za idejo ali proti njej, ki ne izvirajo iz vsebine tega vprašanja, nego iz drugih spekulacij. Naumann, Philippovich in

Gürtler, Haushalter in Julius Wolf, Battaglia in Stolper izhajajo od napačnih premis, ker si najprej mislijo SE s stališča velikega nemštva in iščejo potem dokazov za njeno neizogibnost; drugi, na primer praška obrtna zbornica, odklanjajo takšno ureditev iz enakih med vrstami razločno čitljivih bojazni. Toda nacionalni in politični razlogi ne morejo govoriti ne za SE, ne proti njej, vsaj ne za nas kot Avstrijce, če hočemo biti pošteni in se ozirati le na gospodarski razvoj svoje države in nje same. Za Naumanna tega pomisleka ni. On lahko mirne vesti nasvetuje srednjeevropski blok za Nemčijo brez ozira na nas, ker ve, da bi njegova domovina s tem uresničila ne samo gospodarski, ampak tudi — gospodarski program Berlin - Bagdad, morda celo Nordkap - Bagdad.¹⁾ Toda ta program je vojni program, je jeden izmed onih programov, ki so ustvarili vojno, kakor na nasprotni strani »oporoka Petra Velikega«, angleška »Greater Britain«, francoska »revanša«, »La piu grande Italia« in tudi druge takšne »VELIKE« ideje velikih, pa še bolj srednjih in majhnih ljudi. Mi moramo gledati na to vprašanje izključno le kot Avstrijci in s tega stališča iskati gospodarske vzroke za veliko zvezo ali proti njej. Renner je to spoznal, ko pravi: »Družbo narodov ob Donavi mora Nemčija vzeti tako, kakor se odloča ta družba sama iz sebe. Vsak poizkus, vtikati se, bi izpočetka motil zbližanje in najbolj škodoval avstrijskim Nemcem samim«, in pa: »Mi soc. demokrati odklanjamo vsako pomešanje tega vprašanja z nacionalističnimi, diplomatsko-vojaškimi in imperialističnimi težnjami načeloma in ker to ni praktično.« Potem pa nadaljuje: »Mi želimo, da skleneta državi to zvezo iz lastne volje, ker gre za skupljenje vseh gospodarskih sil.« Da, v kakšen namen? Rennerju je ta namen: ustvaritev velikega skupnega gospodarskega in prometnega ozemlja. Za vzgled nam navaja severnoameriške države in vprašuje, ali bi se nam ne smejali Američani, če bi mi predlagali, naj se Združene države razdele v toliko samostojnih držav, kakor mi, namreč dve, tako da bi med St. Franciscom in New Yorkom morali potniki menjati vozove in bi carinski uradniki pregledovali in obdačevali blago . . .

Baš ta Rennerjeva primera pa dokazuje, da se Srednja Evropa ne bo dala nikdar zvariti v takšno jedoto, kakor so Združene

¹⁾ Glej dve istoimenski brošuri Ritter-Winterstetten.

države. Te so postale velike, ker se je združil jeden narod in 55 majhnih samostojnih držav, ki so se šele medsebojno izpopolnile v jedno veliko. Že tega ni pri nas. Potem pa ne pozabimo, da je nastala 1863. med ameriškim jugom in severom velika tekma in vojna, v kateri je sever zmagal ter udaril jug tako, da si še do danes ni opomogel dodobra. Ta borba je odločila nad bodočnostjo Združenih držav v prid severu, proti agrarni državi v prid veliki industrijski.

Mi pa naj bi ustvarili podobno jednoto in pri tem rade volje prevzeli ulogo in usodo premaganega ameriškega juga le zato, da ustvarimo Rennerjevo veliko gospodarsko in prometno ozemlje na svoj račun? Ali smo zato z žrtvami vseh avstrijskih konzumentov pomagali ustvariti avstrijsko industrijo, da jo sedaj v svobodnem trgovskem prometu uniči močnejša prijateljica in tekmica, ki nam vzame ves zunanji in notranji trg? Kaj naj pomaga takšno veliko ozemlje, če je politično nepotrebno, t. j. če preneha zunanja sila, ki nas je zvarila skupaj, da se najprej skupno ubranimo proti tej sili, predno pomislimo na nadaljno ureditev medsebojnega razmerja.

Gospodarske naloge po vojni so: 1. kritje vojnih izdatkov, 2. uvoz sirovin, 3. zopetna dograditev izvoznega trga ter monopolizacija domačega trga, 4. sklenitev ugodnih trgovinskih pogodb. Skupnost v 1. točki, skupno iskanje denarnega trga ni težko. Pri 2. točki je še lažja ureditev, ker prav lahko nakupujemo skupno; toda ta skupnost je ad hoc. Pri 3. točki pa skupnost ni mogoča in baš ta točka je trajna, dočim sta prvi dve le nalogi najbližje bodočnosti, namreč prehodne dobe. In četrta točka mora baš skrbeti za takšne trgovske pogodbe, ki nam dovoljujejo sicer skupnost ad 1. in 2., ki nas pa ne oškodujejo v tretji točki ter nas za nedogledno bodočnost ali za vedno potisnejo med države druge in tretje vrste in nas obsodijo na večno bedo prebivalstva in siromašnost produkcije.

Seveda trdi prav Stolper, ki ga citira Renner: »Pogrešek dosedanje avstrijske politike je — ozek trg z visokim dobičkom, zato neznamenit konzum, zato drago proizvodnjanje, zato ozek trg. Iz tega kroga moramo ven!« Toda tako ne pridemo iz tega kroga, da razširimo trg, pa ga zajedno izgubimo docela iz rok. In — doslej je bil naš trg ozek, ker smo si balkanskega sami zapirali, saj nismo tam kupovali, nego se branili balkanske živine. oni pa zato naših izdelkov; na domači trg so nam silili drugi v kljub carini, ker smo radi ozkega trga prodajali drago. Iz tega kroga izide naša trgovina le,

če si z nizkimi cenami res zavojuje notranji in balkanski trg in mislim, da ta trg od Podmokel do Soluna, od Trsta do Varne in Carigrada, z odcepitvijo na Trebizondo, Halef, Bagdad in Atene, baš ne bi bil preozek, če bi bil le naš.

Centralni državi sta v letu 1916. svečano proglasili poljsko državo. Drug del celotne Poljske je pa po programatični sankciji neločljivo zvezan z monarhijo in reka Visla druží Avstrijo s srcem nove Poljske. Ali naj ne spada tudi Poljska k naši evropejski sredini?

Imejmo vedno pred očmi, da ne gre za ustvarjenje imperialističnih zvez, za velika politična udruženja. Potem se razvrstimo kot gospodarske jednote z odkazanimi gospodarskimi »interesnimi sferami«:

Angleški imperij z vsemi svojimi kolonijami kot Velika Anglija;

Rusija s Sibirijo in Kavkazijo ter delom Perzije;

Amerika;

Japonska;

Nemčija s kolonijami, po vojni jednakopravna trgovska veličina, enakopravna solastnica svetovnega morja, in njeno trgovsko torišče je ves svet;

in poleg teh štirih jednot kot peta jednota Srednja Evropa, ki je ne tvorita Nemčija in Avstrija, marveč Avstrija kot jedro s Poljsko, Turčijo in Balkanom.

To bi bila ona velika petorica, na katero preide varstvo svetovnega miru. Italija in Francija, Španija in Skandinavija bi stale na drugem, vse druge države na tretjem mestu.

In te države gospodarijo svobodno — vedno po našem oficialnem vojnem smotru —, to pa pomeni, da ni v njih več mesta za stari imperializem, nego da gospodarijo v medsebojnem prometu in da sme biti zaščita le tolika, da domača industrija ne izgubi svojega trga. Kod je naš trg, smo videli. Nemčija najde svoj zunanji trg na velikem svetu, saj je pred vojno bila njen največji odjemalec in life-rant ne Avstrija, nego — Anglija! Seveda stopi Nemčija s tem med pomorske države in postane enakopravna Angliji, toda baš to je njen vojni namen. Da bi se pa Nemčija z uporabo Avstrije razširila v imperialističnem namenu ne samo preko morja, ampak tudi na kopnem v rusko - angleškem slogu, na to ni misliti s stališča samostojnosti Avstrije, ki hoče živeti za sebe in koje državljani hočejo

delati, se hraniti in zaslužiti ter uživati blagoslov novega miru brez bojazni pred novo vojno. Vsekakor ni nobenega razloga za Avstrijo, da bi silila v tako Veliko Nemčijo kot njen del.

Ali pa bodi tako, da ostane pri sklepu pariške konference in pri SE po Naumannu, — potem smo prepričani, da pride po tej vojni nova, dokler se ne odloči, kdo je močnejši, da uniči nasprotnika brez pardona.

Le pri takšni razporedbi velesil (Anglija, Amerika, Japonska, Nemčija, Rusija, Srednja Evropa; kjer pomeni SE Avstrijo, Poljsko, Balkan in Turčijo), moremo misliti na pričetek trajnega svetovnega pomirjenja. Samo pomislimo, da je Nemčija s svojimi 66% industrijskega prebivalstva že zelo blizu Angliji in daleč pred nami z našimi 52%, mi pa daleč pred Rusijo ž njenimi 20% indutsrj. prebivalstva. Nemčiji torej pomorsko plovstvo in trg v Kini, Ameriki, kolonijah, v Rusiji, Holandski, Skandinaviji pomeni dovolj, da ne sega k nam. Mi pa potem nimamo razloga braniti se prometnih uredb in naprav, ki olajšajo prometne zveze cele Evrope. Potem nikakor ne rabimo jednotne črte Hamburg - Bagdad, ker nam je na razpolago črta London - Pariz - Berlin - Moskva - Vladivostok, in so črte Pariz - Gibraltar, Pariz - Rim - Mesina, Berlin - Dunaj - Solun - Carigrad - Bagdad le glavne žile ogromnega omrežja, ki je mnogo večje, nego takšna SE, ki jo priporoča Renner za ureditev velikih prometnih ozemelj. Če se že pečamo s takšnimi velikimi stvaritvami, zakaj bi se ustavljali pri tvorbah, ki ne zadostujejo namenu, pač pa nosijo v sebi kal novih imperializmov, popolnejših in agresivnejših od sedanjega?

V namenu, da so nam one naznačene jednote temelj novega mednarodnega gospodarstva in da se jamemo bližati dobi velike svetovne svobodne trgovine, ki obsega vse imenovane jednote in utešnjuje kolonijalno ozemlje na najmanjšo mero, moremo pričeti z zgradbo velikega prometnega omrežja, železniškega, rečnega (kanali) in prekomorskega, ter skrbeti za polagano odpravljanje zaščitne carine z uporabo medsebojnejših ugodnejših carin in splošno veljavnostjo klavzule medsebojnih najvišjih ugodnosti. Ta klavzula je pa prvi in rekel bi prevratni korak iz današnjega stanja k mednarodni trgovski svobodi, zato za nas ne more biti akutna, čim je SE baš namenjena, da... morda ne nastane takšna, kakor bi morala. Naj pa nastane avstrijska ali pa velikonemška Srednja Evropa,

— neizogibna naloga Avstrije je tudi proti takšni SE, da si ne da uničiti svoje industrije. SE z Nemčijo in pod njenim vodstvom je imperialističen eksperiment. Le če se ta eksperiment ne uresniči in se zajedno seveda tudi ne uresničijo sklepi pariške gospodarske konference in naklepi entente, — se razvije doba, ko se bomo lotili mednarodne ureditve prava, ko postaneta menično in trgovsko pravo del danes poteptanega mednarodnega prava in ko postanejo splošne medsebojne največje ugodnosti uvod v odpravo carinstva sploh. Toda to je danes še »ideal«.

Sicer pa nikakor ni potrebno, da gledamo, kakor Renner in mnogi drugi, v hipnozi na velike tvorbe, a pri tem pozabljamo, da pri takšnih velikih tvorbah ne gre za njih ogromnost, za dvesto milijonov duš in osem do deset tisoč kvadratnih kilometrov, nego da gre za notranje jedinstvo, za organičen postanek in ustroj vsake jednote. 4000 km² s 50 milij. duš, živečih po enem načelu in v gospodarskem zdravem in intenzivno ustvarjajočem organizmu more postati in biti mnogo močnejša velesila, nego nerazvit ali pa na znotraj nasprotujoč si stvor — nestvor, kakor oni, o katerem pravi sv. pismo, da je podoben kolosu iz železa, stoječemu na lončenih nogah.

Vse, kar učinimo gospodarski, se ravnaj po gospodarski upravičenosti in smotrenosti Avstrije same in nikogar drugega.

IV.

»Politične pomisleke opustim tem raje,« pravi Diehl. »ker nikakor ne odločujejo. Tudi najbolj navdušeni pristaš nemškega jedinstva z Avstro-Ogrsko se mora ozirati na gospodarsko stran te ideje. Če je pa gospodarstvo tej misli naprotno, še to ni kaljenje političnega prijateljstva. Nasprotno: zgodovina nas uči, da je možno najožje prijateljstvo dveh držav brez carinske zajednice.« — Zato opustimo vsako misel druženja na temelju misli Velike Nemčije. Obrniti se pa moramo vsekakor proti temu, da se nekateri vedno sklicujejo na razmerje Avstrije napram Ogrski, kakor da bi to razmerje res bila primera za razmerje med Avstro-Ogrsko in Nemčijo. Saj imenuje Gürtler Avstrijo naravnost shema za SE. Gürtler je po mišljenju Naumannovec in zbira dokaze za to svoje politično prepričanje. Pri tem pa pozablja — kakor pozablja tisti, ki se, kakor on na Avstro-Ogrsko, sklicujejo na nemški Zollverein. Toilko pri

Zollvereinu, kolikor v razmerju med Avstrijo in Ogrsko je šlo ali gre za politične končne cilje. Zollverein je bil sredstvo za narodno ujedinjenje nemštva. Odpravljenje meddržavne carine med Avstrijo in Ogrsko je služilo tesni zvezi, realni uniji med dvema državama jedne monarhije. Seveda je potem ta unija izredno mnogo koristila obema polovicama, kakor povdarja Gürtler, potem tudi Renner in v drugi zvezi Sieghart, toda le zato, ker je združila separatistne tendence železna vez višje državne jedinstvene ideje. Avstro-Ogrska je dokaz za državno politično jedinstvo, ne pa za SE, zlasti ne za carinsko politično SE. Gotovo je carinsko jedinstvo med Avstrijo in Ogrsko moralo premagati marsikatero nasprotstvo z obeh strani baš radi končnega monarhičnega cilja, ki nam pri Srednji Evropi ne pride v poštev. Pri tem treba še povdariti, da je takšen končni, odkrito velenemški politični cilj, in ne skrb za dobrobit Avstrije ali za njeno samostojno gospodarsko moč, izraženi razlog in povod skoraj za vse one, ki so se lotili misli na takšno ujedinjenje v dobi svetovne vojne. Da jih samo izmed publicističnih prvoborilcev navedem imenoma, so to po vrsti razen Naumanna samega: znani profesor mednarodnega prava von Liszt, Apt, zgodovinar Hermann Oncken, profesor ekonomije Gerloff v Innsbrucku, predsednik avstr. poslanske zbornice Sylvester, imperialist Hermann Losch, vseskozi agitacijski profesor statistike v Gradcu Gürtler in nemški profesor Julius Wolf, duša družbe »Mitteleuropäischer Wirtschaftsverein in Deutschland«; dalje F. Stolper in pa Battaglia, ki je obdelal snov po nalogu poljskega drž. sveta.

Gürtler, ki podpira primero (AO = SE) s svojo statistiko, ne vidi, da je ž njo podprl le nasprotno trditev, namreč da je Nemčija najhujša gospodarska tekmica Avstriji. Tudi Renner prezira to, ko pravi v polemiki proti praški trgovinsko-obrtni zbornici, da se pač ni bati, da bi Avstrija ostala agrarna država poleg industrijalne Nemčije, češ, saj je Sieghart dokazal, da se je motil Lajos Kossuth, ko je trdil leta 1848., da bo carinska svoboda med Avstrijo in Ogrsko povzročila, da ostane Ogrska na veke revna agrarka, Avstrija pa da postane na njene stroške bogata industrijka. Čudno je, da bistri Renner ne vidi razlike. Pri ideji SE vendar ne gre za to, da bi Nemčija kot industrijka obdržala ali ne obdržala Avstrijo v njeni agrarni zaostalosti in jo morda rabila le za proizvodjalno in

dobaviteljico sirovin, marveč gre za to, da njena nadmočna industrija konkurira z našo mlado, toda že obstoječo, ne pa s kakšno novo, ki je še nikjer ni. In drugič je Ogrska del monarhične realne unije, dočim nam za zvezo z Nemčijo nedostaje onega končnega cilja, čim zavrremo cilj Velike Nemčije, ki nam nič mari. Renner postavlja na mesto Velike Nemčije svoje »veliko gospodarsko ozemlje«, — toda, ali ni ozemlje od Varšave preko Dunaja in Pešte do Soluna, Varne in Carigrada bolj organično sorodno, nego ozemlje Hamburg-Bagdad? In če že hočemo tako veliko ozemlje, — zakaj potem ne v zvezi s kom drugim, ki ne ogroža naše industrije, temveč jo podsetori, — saj po vojni odpade gospodarska skupnost z Nemčijo, politična pa nima z gospodarsko nič opravka, čim mu škoduje. Rennerjeva ideja je nesrečnejša od Naumannove. Ta je saj zavesten Velenemec, Renner pa imperialist proti volji in dejanski propagator avtarkije, ki jo proglašča za nepotrebno.

Pred 75 leti je minister Bruck hotel takšno zблиžanje in ker je uvidel, da skok iz protekcije v free-trade ni možen, je hotel odpraviti meddržavno carino med obema državama polagoma, — »v štirih razvojnih etapah«. V k a k š n o s v r h o? Na to pozablja — ali morda ne pozablja? — dunajski profesor ekonomije in starosta te vede, Eugen von Philippovich, ki je tudi med onimi, ki nekako hipnotizirano gledajo v »veliko ozemlje« in njega zunanje gospodarstvo. Ali koristi to »veliko ozemlje« obema sestavnima deloma, tega ne vpraša toliko; morda za to ne, ker obstane tudi on, kakor Gürtler, pri dejstvu, da je Nemčija danes naša največja dobaviteljica in da po vojni mednarodni promet med nami in sovražniki ne bo oživel na prvi mah, marveč le polagoma. To vse je pa razlog proti carinski zvezi, a ne zanjo, in tako odpade »polagani razvoj v medsebojno carinsko unijo«, ker je v tisti bodočnosti nepotreben, b r e z g o s p o d a r s k e g a s m o t r a.

Možna je pa druga skupnost z Nemčijo, ne samo možna, ampak z avstrijskega stališča tudi priporočljiva, akoravno jo priporočajo tudi Vsenemci v zmislu svojih idej. To je skupnost prometa in prava in pa načeloma m e d n a r o d n i h u g o d n o s t i b r e z p r e f e r e n c e.

Carinska in trgovska politika sta v najožji zvezi s splošno gospodarsko politiko. Največje važnosti je vsekakor vprašanje denarne veljave. Le če je denarna veljava al pari, ali če je razlika neznatna, je mogoča zveza, ki koristi obema. Avstrijska zakono-

daja med vojno (odredbe o prepovedi uvoza izdelkov razkošja; prepoved plačila v gotovni, zlasti v zlatu; centrala za devize) nam dokazujejo, da se odgovorni krmarji državne ladje zavedajo hipne potrebe; ali se zavedajo tudi bodoče, bomo videli. Istotako pa pospešuje slaba valuta tudi izvoz, in sicer tega, kar imamo, v prvi vrsti torej živil in sirovin. Tudi to je usoden circulus.

Najožja je tudi zveza med carinami in finančno upravo, namreč z davki in monopoli, v davkih pa z obema vrstama, z direktnimi in indirektnimi. Pri tem treba upoštevati, da plačujemo v Avstriji povprečno šestkrat višje davke nego v Nemčiji in da je bil za primeru Trst pred vojno najdražje mesto ne le v Avstriji, marveč sploh v Evropi, kar se tiče obleke, obutve, mesa, žita, masti, mleka, premoga, lesa, stanovanj in tako naprej.¹⁾ In nista li baš v Avstriji zemljiški in hišni davek višja nego v katerikoli veledržavi? Ne pomeni li to višjih proizvodjalnih stroškov za industrijo? Poglejmo še na naše velevisoke železniške tarife, zlasti potrebno socialno politiko po vojni (delavska oskrba, invalidi, vdove, sirote, socialno zavarovanje), na naš sistem subvencij, na naše kartele, — potem nam morajo prvi hip omahniti roke pred ogromnimi nalogami, ki nas čakajo. Ni čuda, če se je izrazil *Wekerle*, ki je kot Oger najožji pristaš zajednice in odličen član ogrsko-nemške »*Waffenbrüderliche Vereinigung*«, da je pač treba pripraviti ožje stike med nami in Nemčijo, da si pa morata obe državi za sedaj ohraniti proste roke za trgovske pogodbe, ne pa se carinsko navezati druga na drugo.

V zmyslu tesnejše zveze v prid obema zastopam torej te programne točke: Carinski informacijski biro; carinsko razsodišče; ujednočenje plovbe po rekah, zlasti po Donavi, Labi in Visli; izboljšanje formalnosti pri mejnem prehodu, olajšanje carinskega posredovanja, jednako postopanje pri odmeri carine (gl. *Zollhandbuch*); potem olajšanje ožjega obmejnega prometa (*Grenzverkehr*), medsebojni kanali (pri tem ni kanal *Rena-Donava* niti jedini, niti prvi, tudi ne glavni); znižanje in zenačenje železniških tarifov, ustvaritev dolgih direktnih prog.

Tu je seveda za nas v prvi vrsti merodajen naš interes, ne morda interes te ali one pivarne, temveč našega celokupnega raz-

¹⁾ Mario Alberti, *Il movimento dei prezzi e salari a Trieste*, 1912.

sodnega gospodarstva. Tudi te olajšave pridejo v poštev za nas jedino le s stališča, da so gospodarske in v prid našemu gospodarstvu, ne pa političnim idejam. Obetam si od teh olajšav in od moderniziranja prometa, od trgovske, ne uradniške ureditve prometa, in od trgovske, ne uradniške (samo finančno-upravne) ureditve prevoznih cen: povišano produkcijo in živahnejše mednarodne trgovske zveze, tudi boljši notranji promet, — a tu nas mora ščititi carina, da se tuja, nadmočna industrija ne posluži teh prometnih olajšav v večji meri, nego nam je to iz gospodarskih razlogov ljubo. In povrh se te olajšave — v mednarodnem skupu — tičejo našega interesa in jih sklenemo z Nemčijo najprej le zato, ker smo zavezniki. Toda naloga svetovnega gospodarstva je osvobojenje in ujednočenje v bodočnosti in za takim ujednočenjem prometnih zvez med nami in Nemčijo pridejo na vrsto Balkan, Švica, Škandinavija, Holandska, Turčija, potem pa vse druge evropske države na zapad in iztok. Isti zmisel ima tudi jednotno menično in trgovsko pravo, kedaj kasneje tudi kazensko in civilno. In s konsolidacijo industrije, s paritetom industrij na svetovnem trgu začno počasi usihati zastarele carine, dokler se svet ne prerodi v novi, višji svobodi. Praktična značnica avstrijske carinske politike torej ne more biti Srednja Evropa, razen v našem, zgoraj navedenem zmyslu, ampak pariteta industrij in potem mednarodna carinska svoboda.

Ta misel je tudi zapeljala Rennerja, da sprejema Srednjo Evropo z Nemčijo, ker si obeta od nje baš to mednarodno svobodo kot sredstvo za socializacijo družbe. In vendar je šel preko cilja, tako da priporoča nekaj, kar mu je sicer bistveno tuje. Hipnoza!

Poleg Rennerja in poleg drugih pristašev Srednje Evrope z bolj ali manj povdarjenega nemškega stališča imamo pa še takšne manj poštene pristaše te ideje, ki sodijo — kakor pravi dobro Gürtler — podobno kakor volilec kandadata, se li ta zavzema za prodajo piva v steklenicah ali proti njej, in oddaje po tem kriteriju svoj glas zanj ali proti njemu; in ta volilec ima trgovino s pivom čez cesto. — Na podobnem stališču so razni starejši zaščitniki in svobodnjaki. Znani Reichsritter v o n H o h e n b l u m, vodja avstrijskih veleagrarcev, je zagovarjal leta 1900. medsebojne dalekosežne carinske olajšave med Nemčijo in Avstrijo ter izredno visoke agrarne carine obeh držav na zunaj (6 do 8 K za pšenico, 5 do 7 K za rž, 60 do 80 K

za bika, mesto 3 K za pšenico in rž, 8 K za bika). Matlekovits, ki je doslej najzaslužnejši znanstveni raziskovalec avstrijskega carinstva, je pristaš svobodne trgovine in je trdil, če tudi ne po pravici, že pred 15 leti, da sta industriji obeh držav jednaki ne le po kakovosti, ampak tudi po zmožnosti konkurence, ter je na podlagi svojih svobodnjaških tedenc predlagal zmerno carino na zunaj in medsebojno popolno svobodo, torej nekaj, kar bo mogoče čez četrť, morda še le čez pol stoletja, kakršen bo pač pri nas tempo razvoja in kakršne bodo izvengospodarske zapreke (upravne, prometne, notranje in zunanje-politične, psihološke). Še drugi zopet, najbolj redki, zahtevajo zmerne carine celotnega skupa avstrijskega in nemškega na zunaj in zmerne agrarne carine med obema. Po povedanem sploh ni razgovora o tem predlogu.

Philippovich je svoječasno (1900) našteval vzroke industrijske zaostalosti v Avstriji: nerazvita produkcija, visoke proizvodjalne cene, drag promet, redke prometne zveze, neizrabljene vodne sile, nedostatni kanali; povsem različna struktura avstro-ogrskih zemelj, težek in neorganiziran pristop k morju; nasprotovanje med Avstrijo in Ogrsko; veliko pomanjkanje obrtnega, trgovskega, tehničnega šolstva; malomeščanski duh prebivalstva, tisk indolentem napram industriji; — Philippovich je pozabil še nerodno obrtno zakonodajo (novele), itd. itd. Philippovich primerja sedaj samo oba carinska tarifa med seboj in pravi, da bi se dala pojednočiti. Toda za takšno pojednočenje niso merodajne številke tarifa, temveč njih pomen. Visoka postavka n. pr. za krtačo in podobna postavka za isto blago v nemškem tarifu, še ne pomenita, da sta si obe industriji tako podobni, kakor tarifne številke. Nemško krtačarstvo se je s svojo tarifno postavko branilo morda proti ruskim, švedskim ali prekmorskim krtačarjem, a naša stroka te industrije, ki z rusko, švedsko ali prekmorsko sploh ni konkurirala, se je s svojo postavko branila ravno proti nemškim krtačam. Kar velja za to primeru, velja tudi za druge tarifne postavke, in o Philippovichu velja to, kar smo rekli o Gürtlerju, ki ugotavlja veliki nemški odstotek našega uvoza in izvoza, in o Rennerju ter drugih, ki strme v »veliko ozemlje« z »nad stodvajset« ali celo dvesto milijonov ljudi.

Preostaja nam še beseda o prednostih (preference, Vorzugszoll), o medsebojnih ugodnostih in o klavzuli največjih ugodnosti (Meistbegünstigungsklausel). Pravilno ureditev dotičnega carinstva

smatramo za sredstvo, da dosežemo to, kar si želimo Avstrijci, namreč pariteto naše industrije z nadmočnimi drugimi; to, kar si želijo svobodnjaki, namreč svetovni promet in mednarodne zveze kot pripravo k svobodnemu prometu; in to, kar si žele Srednjeevropejci vseh konfesij te ideje, namreč večje ozemlje in ožji stik z Nemčijo. Tu pa ravnotako ne smemo pozabiti: Prednosti in ugodnosti nas brigajo le kot Avstrijce in svetovne gospodarje, SE pa le toliko, kolikor tvori ta vmesna organizacija prehod k svetovnemu gospodarstvu, torej ne kot organizacija in vzgled novih »Velikih« itd.

V Cobdenovi angleško-francoski trgovski pogodbi leta 1860. sta se zavezali obe državi, da se udeležita pri uvoznih carinah na izdelke, imenovane v tej pogodbi, vseh ugodnosti, predprav in znižanj, ki bi jih jedna izmed njiju dovolila katerikoli drugi državi.

V letu 1861. je Francija sklenila podobno pogodbo z Belgijo. Državi sta se zavezali, da se obe udeležita pri uvoznih in izvoznih carinah na izdelke, ki so imenovane v tej pogodbi ali ne, vseh ugodnosti, predprav in znižanj, ki bi jih dovolila jedna izmed obeh pogodbenih držav katerikoli drugi (»tretji«) državi.

V letu 1862. se je sklenila jednaka pogodba med Francijo in nemško Carinsko zajednico (Zollverein) z dostavkom, da ne uvedeta pogodbeni stranki druga proti drugi nobene uvozne carine, uvozne ali izvozne prepovedi, ne da bi veljala takšna carina ali prepoved zajedno proti vsem drugim državam (nations, Nationen).

Član 11. mirovne pogodbe frankfurtske med Nemčijo in Francijo (10. maja 1871) pa pravi: »Ker je vojna razveljavila trgovske, z različnimi državami sklenjene pogodbe, jemljeta nemška in francoska vlada za temelj svojega medsebojnega trgovskega razmerja recipročnost (vzajemnost) z medsebojnimi največjimi ugodnostmi.«

To načelo vsebuje uvoz in izvoz, tranzit, carinske formalnosti in svoboden pristop ter enakopravnost državljanov obeh držav in njihovih zastopnikov. Izjema tega načela so pa ugodnosti, ki bi jih jeden izmed pogodnikov dovolil ali jih bo dovolil kateri drugi državi, nego so: Anglija, Belgija, Nizozemska, Švica, Avstrija, Rusija.«

To je dosedanji razvoj klavzule medsebojnih ugodnosti, ki konča z omejitvijo te klavzule.

Država A ima torej avtonomni tarif (maksimalni ali minimalni), dokler ga ne prodre v korist države B pogodbeni tarif ž njo, ki more zaeno biti v korist državi C, če velja med C in A pogodba največjih ugodnosti. Istočasno pa je država A sklenila trgovsko pogodbo z državo D, koje ugodnosti so še boljše, nego one, ki so sklenjene z državo C. Toda država C se na tej podlagi ne more poslužiti ugodnosti, priznanih državi D, če je država D izrecno našteta v pogodbi kot izjema.

Francija je n. pr. v frankfurtski pogodbi dovolila Nemčiji največje ugodnosti. Če sklene torej Francija z Anglijo pogodbo za nižjo carino pri krtačah, nego li jo plača nemški krtačar, ki uvažava v Francijo, velja francoska nižja carina pri angleškem blagu takoj tudi za nemško blago, pomeni torej zajedno znižanje francoske carine nemškemu blagu. Če pa dovoli Francija prost uvoz Španiji, ki ni imenovana v pogodbi in tvori torej izjemo, še Nemčija nima prostega uvoza kljub načelu največjih ugodnosti, ki je torej s to izjemo predrt. Frankfurtska mirovna pogodba je v principu dovolila preference napram državam druge vrste in pridržala Nemčiji največje ugodnosti, nasproti angleški, ruski, avstrijski, švicarski itd. konkurenci na francoskem trgu. V tej mirovni pogodbi, sklenjeni »na večne čase«, sta si Francija in Nemčija zvezali roke do sedanje vojne, ki je to pogodbo zopet zrušila. Čim bi ne bili sklenili te pogodbe kot del trajne mirovne, nego kot posebno trgovsko pogodbo, bi jo bilo mogoče odpovedati, ponoviti ob doteklosti, izpremeniti načeloma ali v številu izjem ali s katerokoli drugo določbo.

Za trgovsko razmerje med državami veljajo torej: Avtonomni tarif, maksimalni (generalni), kar pomeni carinsko vojno, ali minimalni (ki je, kakor n. pr. pri Ameriki, zajedno najnižji in skrajna ugodnost, tako da ni večjih ugodnosti za nikogar) ali pogodbeni, ki more znižati carino tudi pod avtonomni minimalni tarif v nasprotju z vsemi drugimi, za katere velja maksimalni tarif, in povrh največja ugodnost.

Angliji je Nemčija dovolila l. 1898. rade volje ugodnosti, izvzela pa je Kanado, ki je dovolila Angliji tretjinsko carinsko odliko, in te Nemčija ni bila deležna kljub največjim ugodnostim med njo in angleškimi dominions. Zato je kot sredstvo osvete stopil v veljavo za Kanado nemški generalni tarif. Kanada je nato obdačila

Nemčijo še z $\frac{1}{3}$ tarifa, (tako da je Anglija plačala $\frac{2}{3}$, Nemčija pa $\frac{4}{3}$ kanadskega generalnega tarifa ali še enkrat višjo carino, kakor angleško blago). Ta nemško-kanadska carinska vojna je trajala do l. 1910., do pogodbe v Montrealu, ko sta se državi sporazumeli takole: Nemčija je dovolila Kanadi omejene ugodnosti (z izjemo imenoma naštetih točk nemškega tarifa; torej je bila Kanada za obseg te omejitve na slabšem od Anglije), a Kanada je opustila $\frac{1}{3}$ povišek (tako da je obveljal za Nemčijo kanadski generalni tarif, še vedno za celo $\frac{1}{3}$ višji nego carina na angleško blago). Tako je kanadska preferenca zmagala, Nemčija pa v retorzijo omejila Angliji rade volje dovoljene ugodnosti. S tem je bil princip ugodnosti predrt na nov način: Kanada preferira Anglijo načeloma kljub dotedanjim največjim ugodnostim za Nemčijo, in to iz podobnega razloga, kakor je nastal svoječasno nemški Zollverein ali je padla carinska meja med Avstrijo in Ogrsko. Kanada je z načelno preferenco, z načelnim odlikovanjem Anglije kljub ugodnostim za Nemčijo storila prvi korak k stvaritvi jednotne Greater Britain. Načelno odlikovanje med materinsko državo in dominionom pomeni tesnejšo državno vez med njima in pojednočenje države na znotraj, — ne pa zvezo različnih državnih individualnosti, kakor so Nemčija in Avstrija, ali Anglija in Francija, ali Francija in Italija itd. Baš na to kanadsko-angleško primeru se pristaši ugodnosti in preference, ki bi naj bile sredstvo k Srednji Evropi, ne morejo sklicevati, ker Avstrija ni dominion Nemčije niti ne namerava to postati.

Predre se torej klavzula ali načelno (v pogodbi sami, ki določa izjeme) ali diktirano od slučaja do slučaja, retorzijsko ali pa celo naravnost kot preferenca, ki uničuje največje ugodnosti. Klavzula je pa mogoča kot vsebina mirovne pogodbe (velja torej do prihodnje pogodbe in se proti volji pogodnikov ne da premeniti) ali pa je del tarifne pogodbe (tarifna pogodba sama) in velja do dneva poteka odpovedi ali premembe. Imamo pa še druge omejitve klavzule največjih ugodnosti n. pr. specializiranje tarifnih točk, razlikovanje carin na mejah, po ladjah, v obmejnem prometu, z določitvijo provenience itd. Najuspešnejši sredstvi sta specializiranje tarifnih točk in razlikovanje carin po ladjah ob prihodu v luko.

Kaj pomeni ta klavzula in to, da jo je moči predreti, za nas?

Jasno je, da pomenijo ugodnosti srednjo pot med zaščito in svobodnjaštvom; ali bližje tej ali oni smeri, je odvisno od dejanske

vsebine posameznih določeb ali izjem. Čim bolj se bližajo ugodnosti svobodnjaštvu, tem bolj velja zanje to, kar velja za svobodnjaštvo; čim več omejitve imajo ugodnosti, tem bolj ostajajo pri zaščiti in tem bolj velja zanje to, kar velja za zaščito. Podeljevanje ugodnosti je torej vsekakor prijetno za močnejšega, za onega, ki si želi svobodnega uvoza, pa ga ne more dobiti in se zato zadovoljuje z ugodnostmi. Za ugodnosti, ki bi jih torej mogla zahtevati Nemčija od Avstrije, velja isto načelo, ki velja za svobodno carino med obema državama. Ne sme dušiti naše industrije, ampak jej mora pomagati do paritete. V isti meri kakor nastaja ta pariteta, morejo rasti ugodnosti do onega idealnega svobodnjaštva, ki morda pride s svetovnim razvojem.

Toda ne pozabimo, da bo trajala doba zaščite najbrž tudi po vojni še dalje in da bo na pr. doslej svobodnjaška Anglija po vojni najbrž zaščitničarka; ne pozabimo pa tudi, da je naloga vojne, odkazati tej zaščiti takšne meje, da nam ne nastane iz nje nova vojna, tudi ne carinska. Veliki Angliji, ki ni več nositeljica free-trade, odgovarja Nemčija, ki si je priborila svobodo morja in svetovnih tržišč. Anglija je doslej zavzemala prvo mesto pri nemškem uvozu in izvozu, Avstrija drugo pri nemškem izvozu in zelo podrejeno pri uvozu. Anglija uvede zaščito, — kaj se zgodi z nami?

K poprej navedenim načelnim točkam, po katerih se ravnaj po vojni avstrijsko carinstvo, spada torej še nadaljnje načelo: splošne ugodnosti brez katerekoli preference. Kajti, čim priznamo komurkoli ugodnosti, ki so pa iluzorne, ker te n. pr. Švedski dovoljene ugodnosti prekličemo ali predremo z odklopanjem Nemčije, s tem prelomimo Švedski dano besedo, ž njo sklenjeno pogodbo. Toda baš dobra vera mora zopet postati vodilno geslo za bodoče mednarodne stike.

Ali pa storimo tako, kakor predlagajo pristaši Srednje Evrope, da enkrat za vselej priznamo Nemčiji preferenco kljub ugodnostim za druge. Potem pomeni ta korak za našo industrijo to, kar svobodna trgovina med nami in Nemčijo, namreč poraz in osiromašenje naše industrije. Povrhu pa svetovnopolitično: vojno po vojni. Uprav naša glavna skrb bodi, da mirovna pogodba izključi vsako takšno jednostransko preferenco med katerimkoli suverenimi državami, ki ne tvorijo med seboj višje državne enote. Tega ne moremo dovolj poudarjati toliko napram izvajanjem Rennerja, kakor tudi na pr.

Schuhmacherja. Le-ta govori o carinskih ugodnostih in o odlikujoči carini, toda z docela drugega stališča: »Čim bolj dvomijo sovražniki o uspehu orožja, tem bolj si prizadevajo onemogočiti nemško gospodarsko silo po vojni in kujejo naklepe . . . Proti tem napadalnim nameram se moramo pripraviti . . . in si napolniti svoj trgovsko-politični tul.« (S puščicami! Preferenca in ugodnosti naj bodo takšne puščice!) »S tega stališča izročam te liste javnosti.«

O tem stališču pa ni treba več besed. A Schuhmacher ni napisal svoje strokovno sicer vrlo zanimive razprave za Avstrijo, nego za Nemčijo, imenuje jo »Betrachtungen über die deutsche Handelspolitik nach dem Kriege« in povprašuje, je li dobro, da je v preteklosti Nemčija podeljevala ugodnosti drugim in zato ni priznala Avstriji carinskih ugodnosti; te zapreke pa da po vojni ne bo več in zato priporoča takšno odlikovanje kot bodoče »obrambno«, torej bojno sredstvo. Toda pri tem pozablja na lastna izvajanja, da si želi preference tisti močnejši, ki ne more doseči carinske svobode. Da bi kakršnakoli preferenca napram Nemčiji učinkovala nekako kakor »vzgojna svoboda« po analogiji »vzgojne zaščite«, o tem dvomi Schuhmacher sam.

Če se izrekamo za neko carino, smo s tem povedali, da smatramo to carino za zadostno zaščito za svoje blago. Da bi eni ali drugi državi na ljubo šli pod njo, bi to pomenilo neprijaznost napram vsem onim, ki niso deležni te olajšave. Pričakujemo torej, da se mirovni kongres izreče na kratko za načelo: Države, ki sklepaajo mir, ne bodo ravnale druga proti drugi slabše nego proti katerikoli nevtralni državi. — Pozitivna posledica tega negativnega načela pa je medsebojna tekma brez takšnih trgovskopolitičnih koncesij, ki bi jih katerikoli danes nevtralna ali sovražna, v bodočnosti pa vsaj formalno prijazna država mogla smatrati za odlikovanje katerikoli države. Naš gospodarski program bi bil torej: Razvoj v svetovnem gospodarstvu, načelno odklanjanje preference in polaganega odpravljanja carinske meje med nami in Nemčijo; ugodnosti ali splošno ali pa nikomur, in zmerna zaščita z načeloma svobodnim uvozom živil ter sirovin ali vsaj z najnižjim obdačenjem; visok tranzit in radikalno pomnoženje in izboljšanje prometnih sredstev.

Za prehodno dobo pa ne bomo dololočali svojega medsebojnega razmerja avtonomno, nego na mirovnem kongresu, ki bo

v skupu medsebojnih trgovskih pogodb pokopal ententino in Naumannovo pripravo na »vojno po vojni«, na »strelske jarke« in polomil pripravljene »puščice«, ali pa s preferenco uničil pri ententi industrijo Italije in Francije v prilog Angliji in pri nas našo v prilog Nemčiji. Mislimo, da bi ta izid vojne ne bil ljub pri obeh prizadetih.

V.

V vojni smo, in psihološko razumljivo je, da strašijo povsod razni vojni koncepti tudi za prihodnost. Toda tudi to bo minilo z vojno in sicer v svojem bistvu preje, nego si to mislimo danes. (Če bodo na papirju tudi še nekaj časa žugali eni in drugi). Do l. 1914. si vojne, moderne, kontinentalne, ali celo svetovne vojne, sploh nismo mogli predstavljati in prav malokdo si je mislil, da bo trajala več nego eno leto. Stara generacija je pozabila na prejšnje vojne, mlada jih sploh ni poznala. Grozna katastrofa in vsled nje psihoza nas je v zadnjih treh letih toliko prevzela, da si danes miru niti več tako misliti ne moremo, kakor smo ga uživali, in da se nam zdi, kakor da traja vojna že celo desetletje. Odtod ta bojazen, odtod nepoznanje prihajajočega vsesvetskega gospodarstva, — kolikor se za temi značnicami ne skrivajo že odklonjene stare imperialistične in nacionalistične težnje. Seveda se tudi pred vojno masa ljudstva visoko gori do najizobraženejših slojev ni zavedala svetovne dobe, v kateri smo živeli in se bližali svetovni vojni, kakor slepec prepadu. Naravno je, da gospoduje vojna nad našim novim obzorjem, akotudi ni reč, ki se skriva za značnicami, več tako mlada, da bi je ne smeli poznati. Toda nova doba oblikuje ljudi po svoje in kdor je premajhen, ga novi tok odrine in postavi ob steno. Program Srednje Evrope je danes v Avstriji program dveh največjih nemških meščanskih strank in bodoče parlamentne debate se bodo zelo, zelo tikale reči in zadev, s katerimi računamo v vsakdanjem življenju. Ni vsejedno, ali se naučimo svetovno politično misliti nekoliko prej ali pozneje in kdor zamudi izprva, se le redko popravi, predno doseže tekmeč »finish«.

Če gledamo v daljavo in vidimo po vsesvetkem prometu silno vzrast evropejskega in ameriškega gospodarstva, — ali se nam ne zdi, da se morda ponovi sedanja tragedija na novo? Iz daljnega Iztoka odmeva zamolkel grom, kakor če se bliža nevihta za goro, kakor grom topov z oddaljene fronte. Japonski in kitajski kapita-

lizem sta se pred vojno razvijala rapidno, med vojno se razvijata skoraj bliskovito. Saj delata z neprimerno cenejšimi delavskimi močmi, nego stari evropejski kapitalizem. V sedanji vojni ureja Evropa svoje razmere za stalno, da se potem v dolgi dobi miru pripravi na boj bele rase proti žolti. »Žolta nevarnost« bo v dogledni dobi postala značnica za novi »panazijski« imperializem, ki bo diktilal beli rasi jedinstvo itd. Dotlej se pa morajo evropska vprašanja rešiti, — saj se nam zde majhna v primeri z novimi nalogami. Ali naj nas nove tvorbe evropskih imperializmov in velezvez motijo v razvoju in izroču Mongolu?

S samoodločbo držav postane nujna tudi njih notranja uredba. Geslo »reforma« se razlega povsod. Avtonomija, ali centralizem? To vprašanje je tesno zvezano z ureditvijo današnjega našega gospodarskega vprašanja, — da je nova ureditev države potrebna, o tem smo si jedini z Rennerjem. Naumannom, Tiszó. Le o smeri in o potih te ureditve bo mnogo mneni, mnogo programov in mnogo borb zanje. To vse pa pomeni razvoj, kam in kako.

Zavezanec.

Spisal J. Servec, c. kr. sodnik v Šmarju p. J.

I.

Pogostem opazujemo, da se dolžnik svojih dolgov, naj si jih je kedaj napravil iz lahkomišelnosti ali tudi moral napraviti v stiski, ne more znebiti kljub vsem poštenim naporom, ker se vsled vedno novih iztirjevalnih stroškov njegovi dolgovi vedno le večajo in večajo; končno se mu pusti komaj še toliko življenja, da nanovo naraščajoče stroške s svojim pičlim zaslužkom sproti poravnava, nikakor pa ni zanj rešitve iz preračunjeno nanj se valečih bremen.

Pač naj ščitijo zavezanca škode vsled izvršilnih stroškov pogiatvitno naslednje določbe izvršilnega reda:

§ 74 določa, da je zavezanec praviloma le dolžan plačati zahtevajočemu upniku stroške izvršilnega postopanja, ki mu jih je